



Periferní oblasti ČR – Západní část Šluknovského výběžku

Závěrečná práce

Studijní program:

DVPP Další vzdělávání pedagogických pracovníků

Studijní obor:

Rozšiřující studium ZE pro SŠ

Autor práce:

Mgr. Bc. Martin Nosek

Vedoucí práce:

Mgr. Emil Drápela, Ph.D.

Katedra geografie





Zadání závěrečné práce

Periferní oblasti ČR – Západní část Šluknovského výběžku

Jméno a příjmení: **Mgr. Bc. Martin Nosek**
Osobní číslo: P20C00027
Studijní program: DVPP Další vzdělávání pedagogických pracovníků
Studijní obor: Rozšiřující studium ZE pro SŠ
Zadávací katedra: Katedra geografie
Akademický rok: 2021/2022

Zásady pro vypracování:

Šluknovský výběžek je jednou z lokalit České republiky, které se v geografické literatuře označují jako periferní. Z hlediska míry periferality vychází nejhůře jeho západní část, která je vymezena katastry obcí Mikulášovice, Dolní Poustevna, Lipová, Velký Šenov a další.

Za poslední dvě dekády došlo v této části Šluknovského výběžku k poměrně významným změnám zejména v oblasti dopravní obslužnosti. Zároveň dochází k sociálnímu i ekonomickému přiblížování lokality směrem k Národnímu parku České Švýcarsko, oblast objevují turisté.

Cílem práce bude zjistit, jak život a práci v Západní části Šluknovského výběžku vnímají sami jeho obyvatelé, podnikatelé i studenti napříč věkovými kategoriemi a vzděláním. Na základě dotazníkového šetření bude vytvořena SWOT analýza území a porovnána se zjištěním dalších geografických studií.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

tištěná/elektronická
Čeština



Seznam odborné literatury:

- Musil J., Müller J. (2008): *Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze*. Sociologický časopis, č. 2, s. 321–348.
- Perlín R., Kuldová S. (2008): *Typology of rural areas*. In: Majerová, V. (ed.): *Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Venkov je náš svět, Countryside –Our World*. ČZU, Praha
- PERLÍN, R., KUČEROVÁ, S., KUČERA, Z. (2010): *Typologie venkovského prostoru Česka*. Geografie
- BINEK J. a kolektiv, *Venkovský prostor a jeho oživení*, 1. vyd. Brno: Geogetown, 2007, ISBN 80-251-19-5
- HAMPL M./ GARDAVSKÝ V./ KÜHNEL K., *Regionální struktura a vývoj systému osídlení ČR*, 1. vyd., Praha: Polygrafia, 1989
- HAVLÍČEK, T., JANČÁK, V., CHROMÝ, P., MARADA, M.: *Vybrané teoretickometodologické aspekty a trendy geografického výzkumu periferních oblastí*. In: Novotná, M. (ed.): *Problémy periferních oblastí*, Praha, KSGRR PŘF UK 2005.
- JANČÁK, V.: *Příspěvek ke geografickému výzkumu periferních oblastí na mikroregionální úrovni*. In *Geografie – sborník České geografické společnosti*. 2001, roč. 106, č. 1

Vedoucí práce:

Mgr. Emil Drápela, Ph.D.
Katedra geografie

Datum zadání práce:

24. února 2022

Předpokládaný termín odevzdání:

28. dubna 2023

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

doc. RNDr. Kamil Zágoršek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 3. dubna 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že svou závěrečnou práci jsem vypracoval samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé závěrečné práce a konzultantem.

Jsem si vědom toho, že na mou závěrečnou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé závěrečné práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li závěrečné práce nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má závěrečná práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědom následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

19. dubna 2022

Mgr. Bc. Martin Nosek

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval panu Mgr. Emilovi Drápelovi, PhD., nejen za odborné vedení mé práce, ale také za cenné rady a ochotný a trpělivý přístup. Dále děkuji za spolupráci starostům a starostkám ze Šluknovského výběžku, konkrétně paní Ing. Trojanové, starostce Mikulášovic, a paní Ing. Baborákové - tajemnici městského úřadu Šluknov.

Poděkování v neposlední řadě patří mé rodině za podporu, kterou mi poskytovala v rámci celého studia.

Abstrakt

Šluknovský výběžek je jednou z lokalit České republiky, které se v geografické literatuře označují jako periferní. Z hlediska míry periferality vychází nejhůře jeho západní část, která je vymezena katastry obcí *Mikulášovice, Dolní Poustevna, Lipová, Velký Šenov a další*.

Za poslední dvě dekády došlo v této části Šluknovského výběžku k poměrně významným změnám například v oblasti dopravní obslužnosti. Zároveň dochází k sociálnímu i ekonomickému přibližování lokality směrem k Národnímu parku České Švýcarsko, oblast objevují turisté.

Cílem práce je zjistit, jak život a práci v Západní části Šluknovského výběžku vnímají sami jeho obyvatelé, podnikatelé i studenti napříč věkovými kategoriemi a vzděláním. Na základě dotazníkového šetření vytvořím stručnou SWOT analýzu a budu ji krátce konfrontovat se zjištěním geografických studií (*např. Matyáš a spol. 2007, Musil a Müller 2008*).

Klíčová slova: periferie, periferialita, hranice, doprava

Abstract

The Šluknov promontory is one of the localities in the Czech Republic that is referred as peripheral in the geographical literature. In terms of the degree of peripherality, its western part is the worst, which is defined by the cadastres of the municipalities of Mikulášovice, Dolní Poustevna, Lipová, Velký Šenov and others.

Over the last two decades, there have been relatively significant changes in this part of the Šluknov region, for example in the area of transportation services. At the same time, there is a social and economic approach to the locality towards the Czech Switzerland National Park, and the area is being discovered by tourists.

The aim of the thesis is to find out how life and work in the Western part of the Šluknov region are perceived by its inhabitants, entrepreneurs and students across various age categories and education. Based on a questionnaire survey, I will create a brief SWOT analysis and will briefly confront it with the findings of geographical studies (eg Matyáš et al. 2007, Musil and Müller 2008).

Keywords: periphery, peripherality, borders, transport

Obsah

Úvod	4
I. Teoretická část	5
1. Periferní oblasti	5
1.1 Výzkum periferií v ČR.....	6
1.2 Šluknovský výběžek v českém výzkumu o periferiích.....	6
2. Šluknovský výběžek	8
2.1 FG a SE charakteristika, České Nizozemí.....	9
2.2 Změny v dopravě jako příklad pozitivních změn ve zkoumané oblasti.....	11
II. Praktická část	13
3. Metodika výzkumu (výzkumný cíl, metodologie výzkumu a výzkumný.....	13
4. Výsledky výzkumu	14
5. Použití v praxi	20
5.1 Modelové vyučovací hodiny na téma Geografie znevýhodněných regionů a reflexe použití v praxi.....	21
5.2 Metodický pokyn k vyučovacím hodinám.....	28
6. Závěr	30
7. Seznam literatury	31
8. Přílohy	33

Úvod

Důvody, které mě vedly k sepsání této práce, jsou čistě pragmatické. V regionu Šluknovského výběžku, konkrétně v jeho západní části, pro kterou se v poslední době pomalu vžívá pojmenování České Nizozemí, jsem před časem zakoupil nemovitost a postupně se začal seznamovat s místními lidmi. Jak jsem poznal zejména v minulém roce, obyvatelstvo místního regionu je rozděleno zhruba na dvě poloviny. Jedna by si život v jiné oblasti ČR nedokázala představit, druhá se naopak potýká s tím, že jakmile najde odvahu, z regionu okamžitě odejde za lepším. Stále se jí to ale nedaří a region ji všemožně drží stále při sobě. V poslední době se zde ale začala objevovat také skupina obyvatel, která se do této periferní oblasti ČR přistěhovala těsně po začátku pandemie nemoci covid-19 na své nemovitosti, původně určené pro rekreaci. I když je tato skupina početně poměrně nevýznamná, lze ji považovat za důležitou právě proto, že je velmi společensky i kulturně aktivní. Tato minoritní skupina obyvatel není na práci v regionu závislá, drží si svá zaměstnání v Praze nebo Středočeském kraji, a tím pádem je k regionu asi nejméně kritická.

Z výše uvedených důvodů jsem se rozhodl vymezit si výzkumný problém s cílem zjistit, *jak vnímají region sami jeho obyvatelé, kteří zde žijí a pracují nebo jsou jen kulturně a společensky pro region jakkoliv významní.*

Výsledkem je krátká práce, která přiblíží Šluknovský výběžek s drobným zaměřením na jeho západní část - *České Nizozemí*, nabídne stručnou SWOT analýzu a poskytne možnost pro budoucí pedagogy, jakou formou učit o znevýhodněném regionu na střední škole.

V práci byla použita citační norma ČSN ISO 690:2011.

I. Teoretická část

V teoretické části této práce se seznámíme s pojmem periferie v geografii a krátce se podíváme také na to, kteří evropští a čeští geografové se v posledních 40 letech věnovali tomuto tématu. Krátce se zastavíme také u regionu Šluknovský výběžek, který se často v českém výzkumu objevuje na předních místech v intenzitě perifernosti, často doprovázen také strukturální nezaměstnaností, demografickými problémy a odlivem mladších věkových skupin obyvatelstva.

Pro vymezení regionu je třeba velmi podrobně znát všechny jeho geografické charakteristiky. Abychom vymezení regionu mohli pochopit v celé jeho šíři, je nutné pochopit i historii regionu, která většinou definuje zcela zřetelně jeho socioekonomické a demografické vlastnosti. Šluknovský výběžek v oblasti severních Čech je fascinující v mnoha ohledech. Je jasně vymezen svými vnějšími hranicemi – výběžkem na území Německa, jeho dopravní dostupnosti brání hned několik přírodních bariér od pískovcové oblasti Českého Švýcarska a Labských pískovců po masív Lužických hor. Dopravní dostupnost je z toho důvodu velmi komplikovaná a současná demografická charakteristika tím pádem velmi problematická. Tyto skutečnosti pasují právě tento region mezi znevýhodněné nebo tzv. *periferní oblasti* České republiky.

V teoretické části krátce zhodnotím fyzicko-geografické a socio-ekonomické poměry regionu, historii 20. století a seznámím s nově užívaným pojmem České Nizozemí.

1. Periferní oblasti

První geografická teorie, která se zabývá počtem, velikostí a rozmístěním sídel v sídelní struktuře, je tzv. *Teorie centrálních míst (Central place theory)*, která je známější pod názvem Christallerova teorie centrálních míst (Christaller, 1933). Teorie však vycházela prakticky výlučně z ekonomických charakteristik a chování spotřebitelů. Nicméně posloužila jako první podklad toho, které oblasti jsou ekonomicky významnější – jádrové, a které méně významné. Nicméně chybí zde přesná definice toho, co je periferie, pro kterou je zde určující zejména vzdálenost od jádra.

Vnitrostátními periferiemi se zabýval také například německý geograf *Eugen Wirth (1963)*, kterému posloužilo pro výzkum periferií italské město Neapol.

V roce 1966 již *Friedmann* přesně definuje centrum a periferii. Tu chápe jako oblast, která *nezachytila hlavní impulsy vývoje*. Podle Friedmanna navíc v centru dochází k tzv. dominanci, kdy se kumulují například efekt posilování vazeb, informací, modernizace a tím dochází k tvorbě dalšího napětí mezi centrem a periferií.

Pojem periferie se vyskytuje i v ekonomických teoriích keynesiánského chápání ekonomiky.

Poprvé ho použil v roce 1972 John Friedmann v tezi *A General Theory of Polarized Development* (1972). V dnešním pojetí sociální geografie chápeme tento pojem ve smyslu oblasti/regionu, který má určitou míru znevýhodnění. Ta se projevuje v různých oblastech. Spolu s mírou znevýhodnění je obvykle splněna podmínka toho, že je místo odlehlé, okrajové, anebo nedostatečně propojené s oblastí jádrovou, která je pravým opakem periferie. Míra znevýhodnění a odlehlost se může v periferní oblasti projevovat v mnoha oblastech. Může zde být deficit v oblasti přírodních zdrojů, oblast může být oddělena například horským celkem nebo chráněnou oblastí, což komplikuje nejen dopravní dostupnost. Důsledkem geografické odlehlosti a může být také určitý sociální a vzdělanostní deficit.

1.1 Výzkum periferií v ČR

V českém prostředí můžeme vymezit první používání pojmu periferie v souvislosti s prací Korčáka (1973) v souvislosti s vymezením tzv. homogenní a heterogenních regionů. Heterogenní regiony jsou označovány pojmem *nodální*. Ty se týkají tzv. nodu – uzlu, uzliny, tedy centrálního místa. To v prostoru slouží jako centrum dojížděky za prací, do nemocnice nebo za jinými službami. Z tohoto principu pak vyplývá, že mimo tzv. nody se vyskytují místa, která lze označit za periferie.

V českém prostředí se tématu periferních oblastí věnuje například Musil (1988), výsledkem jeho práce byla identifikace tzv. *vnitřních periferií*, které byly vázány na hranice tehdejších administrativních celků, původních krajů definovaných v 60. letech 20. století. Tento výsledek se výrazně lišil od předchozího pojetí, kdy se jako *periferní oblasti* označovala zejména území u státních hranic našeho území.

Musil, Müller (2006) sledovali zejména socioekonomické ukazatele na celkem 1400 územních celcích ČR, přičemž výsledkem práce bylo zjištění, že se zvětšuje kontrast mezi městskými a periferními oblastmi.

V českém prostředí se dále pro periferii používá také termín *polarizace prostoru*. Tento pojem používá Havlíček, Chromý (2001) ve své práci *Příspěvek k teorii polarizovaného vývoje území se zaměřením na periferní oblasti*. Mnohými geografy je považován za vhodnější, jelikož zachycuje i vývoj vztahu mezi jádrem a periferií.

1.2 Šluknovský výběžek v českém výzkumu o periferiích

Pojem Šluknovský výběžek se odvíjí od nejsevernějšího města České republiky, Šluknova.

K tématu bylo napsáno již poměrně hodně odborných prací na úrovni studií (*např. Musil, 1988*), na úrovni bakalářských a diplomových prací (například *M. Řípa, UJEP, 2012* nebo *L. Lubas, UJEP, 2009*), téma se samozřejmě objevuje také v oficiálních dokumentech krajských samospráv. V dokumentu *Územní syntéza Ústeckého kraje (2016, 2017)* se uvádí, že region sice má některé společné charakteristiky s pánevní oblastí Podkrušnohoří, nicméně dříve vytvořené dokumenty „*nezohledňují řadu zásadních odlišností mezi těmito regiony, které formují rozdílné rozvojové problémy a potřeby – zejména fenomén těžby hnědého uhlí v pánevní oblasti a souvisejícího neukončeného procesu strukturálních změn ekonomiky, obecně nižší nezaměstnanosti, horší občanské vybavenosti a vybavenosti technickou infrastrukturou ve Šluknovském výběžku, nepříznivé dopravní polohy (a v zásadě periferní polohy) Šluknovského výběžku, vyššího rekreačního významu a lepšího stavu životního prostředí ve Šluknovském výběžku, apod. Proto byl Šluknovský výběžek vyčleněn jako specifické typové území Ústeckého kraje.*“ Šluknovský výběžek je „*typickou vnější periferií se špatným dopravním spojením se zbytkem ČR. V území se nachází větší množství populačně méně lidnatých měst, přičemž jsou zde dvě relativně rovnocenná funkční centra – Varnsdorf a Rumburk. Území má oproti zbytku ÚK relativně kvalitní životní prostředí, ovšem i zde jsou markantní sociální problémy*“, uvádí se zde dále.

Napříč různými studii se oblast Šluknovského výběžku objevuje v souvislosti s periferností poměrně často. Nicméně ve studii od *Musila, 1980* ještě nevykazuje oblast míru periferality. Lze to přičítat ke skutečnosti, že v té době se v regionu vyskytovalo velké množství fungujících průmyslových podniků zejména v oblasti textilního odvětví a výroby nábytku. Dopravní dostupnost byla sice vzhledem k odlehlosti regionu zhoršená, ovšem to se týkalo i jiných oblastí včetně těch, které nejsou hraniční. *Havlíček, Chromý a kol. (2005)* také uvádí, že v 90. letech zůstávaly periferní oblasti na úkor jádrových stranou výzkumu. Přičítají to mimo jiné neexistenci výrazných rozdílů mezi regiony ČR, potřebou řešit transformaci ekonomiky jako celek. Později vykazuje dle *ÚRS Praha (2000)* s využitím zdrojů ČSÚ západní část Šluknovského výběžku periferialitu zejména v oblasti nedostatečné bytové výstavby. Dle *Nováka, Netrdové (2011)* pak oblast nevykazuje extrémní periferialitu, na rozdíl od Frýdlantského výběžku, který se nachází nedaleko. Nicméně vyhýbá se samozřejmě hlavní rozvojové ose, která vede od Plzně přes Prahu, Mladou Boleslav a směřuje až ke krajskému městu Liberec. *Bernard (2012)* nicméně dále uvádí, že zejména západní část Šluknovského výběžku vykazuje podprůměrné hodnoty v tzv. faktoru ekonomiky a vzdělání, k prosinci 2012 vykazuje nadprůměrnou míru nezaměstnanosti v hodnotě 10,1 – 15%. Region dlouhodobě (1988 – 2002) vykazuje také záporné migrační saldo, není součástí žádné rozvojové osy. *Viturka (2010)* ze zdroje ESF MU Brno analyzuje velmi nepříznivou regionální kvalitu podnikatelského prostředí, nepříznivou koncentraci inovací i nadále vysokou míru nezaměstnanosti.

Z dostupných dat tak lze odvodit, že i přes některé dílčí pozitivní vlastnosti a socioekonomické charakteristiky má region mnoho deficitních oblastí a je tak v mnoha ohledech brán jako periferní, znevýhodnění a okrajový. Proto je považován za prioritní region s podporou státu v rámci Strategie regionálního rozvoje ČR.

2. Šluknovský výběžek

Šluknovský výběžek je výběžek českého území do území německé spolkové země Sasko a nachází se v severní části bývalého okresu Děčín. V dnešním pojetí administrativního členění ČR je součástí Ústeckého kraje. V letech 1948 – 1960 spadal ale tzv. rumburský okres pod Liberec. V současné době na to bývá často poukazováno (např. článek A. Vanžury z *Jabloneckého deníku*, 2019) zejména v souvislosti s neutěšenou situací místního zdravotnictví. Z některých aktuálních dat je také patrné, že zejména obyvatelé sídel Rumburk a Varnsdorf mají kulturně, dopravně i společensky blíže spíše do krajského města Liberec. Naše zájmová oblast západní části Šluknovského výběžku, omezená obcemi jako např. Šluknov, Mikulášovice, Lipová, Velký Šenov nebo Dolní Poustevna, ale v posledních letech vykazuje spíše malé spádové napojení na regionální centra Rumburk a Varnsdorf (*Ústecký kraj*, 2016). To je dáno zřejmě modernizací napojení na saskou železnici směrem na regionální okresní centrum Děčín v roce 2014. Pravdou ale zůstává skutečnost, že Ústí nad Labem jakožto krajské město není pro obyvatele Šluknovského výběžku významným centrem. „Historicky máme blíže k Libereckému kraji, lidé jsou tak nastavení. Jezdí tam za zábavou, nákupy i lékaři. Mnohem častěji než do Ústí nad Labem,“ říká předseda Sdružení pro rozvoj Šluknovska a starosta Krásné Lípy Jan Kolář v *Deníku* (2019).

Není ale patrné, zda je toto tvrzení je jen osobní pocit starosty nebo vychází z konkrétní studie. Tyto tendence však jasně dokazují, že pocity obyvatel i představitelů samospráv hrají důležitou roli v tom, které krajské město budou považovat za své. Ústí nad Labem tak zůstává stále jen centrem formálním.



Obrázek 1 - Katastrální mapa výběžku Fukov, druhé nejsevernější části ČR, foto: autor, 20. 3. 2022

2.1 FG a SE charakteristika Šluknovského výběžku, pojem České Nizozemí

Z hlediska fyzické geografie představuje Šluknovský výběžek oblast, která je od okolních částí České republiky oddělena zřetelnými fyzicko-geografickými bariérami, horopisnými celky. Demek (1987) vymezuje tři základní – Šluknovskou pahorkatinu, Lužické hory a Děčínskou vrchovinu. Z jihozápadu odděluje výběžek rozsáhlá oblast Labských pískovců, které jsou součástí posledně jmenované oblasti-. Tyto druhohorní kvádrové pískovce vznikly zpevněním písků usazených na dně dávného moře zhruba před 100 miliony let. Dnes je pro tuto oblast vžit název Česko-saské Švýcarsko, což je název negeografický. Skutečností však je, že tato oblast je vysoce ceněna a chráněna zákonem. V roce 2002 zde vznikl národní park, který ještě výrazněji oddělil území západního Šluknovska. Z jihu odděluje oblast výběžku geomorfologický celek Lužické hory zde představován zejména masívem hory Studenec (737 m), v jihovýchodní části je pak dominantním horským prvkem hora Jedlová (774 m) a Luž (793 m), nejvyšší hora Lužických hor. Šluknovský výběžek je pak vyplněn Šluknovskou pahorkatinou, která představuje jedno z nejstarších hlubinných vyvřelých těles ve Střední Evropě. Nejvyšším bodem je Hrazený (608 m). V podstatě se nejedná o zřetelný vrchol, ale o území mladých vulkanických hornin mezi obcemi Brtníky a Šluknov. Geologicky se jedná o území složené ze čtyř základních typů hornin - rumburská biotitická žula (modrošedé barvy), brtnická biotitická žula (růžové až načervenalé



Obrázek 2 - Most přes řeku Sprévu na českém území, která protíná ČR v délce 678 m, foto: autor, 20. 3. 2022

barvy), lužický granodiorit (modravě šedá barva) a dvojslídny granodiorit (stáří 280 milionů let). Vrcholy pahorkatiny pak představují mladší vulkanické horniny (např. Vlčí hora).

Území spadá do povodí Labe, Nisy a Sprévy. Posledně jmenovaná řeka křížuje území České republiky v místě bývalé obce Fukov ve stejnojmenném výběžku z výběžku Šluknovského.

Dle Vlčka (1984) je území dále rozděleno na úmoří Severního a Baltského moře, které vede zhruba ze severovýchodu mezi obcemi Šluknov a Jiříkov - Filipov, u osady Panský obchází prameniště Mandavy, po Vlčí horu, okolím obce Krásná Lípa, dále kolem Jedlové hory po hranice se Saskem západně od vrcholu Luž, u hory Ptačinec. Do Baltského moře odvádí vodu Mandava, všechny ostatní toky mají úmoří Severního moře.

Celý výběžek pak dle Quitta (1971) patří do mírně teplé oblasti (MT4) s několika výjimkami. První jsou nejvyšší partie Lužických hor, které patří jednoznačně do klimatu chladného, severní část výběžku se pak lehce sklání do Severoněmecké nížiny. Oblast tak vykazuje jisté

charakteristiky mírnějšího oceánského klimatu (vzdušná vzdálenost necelých 300 km bez přírodních bariér). Nejteplejší oblastí je západní část území, okolí obce Doubice (MT7).

Území bylo postupně osidlováno od období mezolitu zhruba kolem dnešní obce Brtníky. Území však nebylo osídlené trvale. To se změnilo až v období stěhování národů a zejména v 6. století. V 11. století jsou pak dominantní němečtí kolonisté z Durynska a Frank, kteří zde zakládali lesní lánové vsi. Hlavní vlna kolonizace pak probíhala v 13. století. Tehdy vznikla základní sídelní síť, která přetrvala s drobnými změnami až do počátku 21. století. V době husitských válek bylo obyvatelstvo oblasti převážně německé. V 17. století pak výběžek zažil švédské tažení, které znamenalo vyplenění obcí v západní části výběžku, v roce 1640 byl obsazen Šluknov. V roce 1680 zaznamenala oblast Selská povstání a následovala morová epidemie. V době napoleonských válek oblastí prošlo vojsko čítající 42 tisíc mužů, v této době se zde rozvíjela textilní výroba, která konkurovala anglické. Počátky průmyslu se však datují už do období 16. století, kdy dostalo privilegia řemeslo tkalcovské. V 17. století se výběžek proslavil tzv. rumburskou vébou, lněnou tkaninou. Na počátku 18. století se zde již zakládají první textilní manufaktury. Z demografického hlediska se Šluknovský výběžek stal nejhustěji osídlenou oblastí po Praze a Ostravsku, zrušení nevolnictví v 2. polovině 18. století umožnily uvolnění velkého množství pracovních sil, což zapříčinilo další rozvoj textilní výroby, která se zaměřovala i na zpracování bavlny. Ve 30. letech 19. století pak vznikají první továrny. Zavádění strojů v nich bohužel vedlo k rozšíření bídy mezi dělníky. Po roce 1850 pak došlo k velké reformě veřejné správy a s ní i k opětovnému rapidnímu rozvoji výběžku. Oblast se začíná označovat jako *Böhmisches Niederland*. Odtud tedy pochází aktuálně používané označení jako *České Nizozemí* (i když přesněji asi Česká Dolní země), které se postupně vžívá spíše pro oblast západní části Šluknovského výběžku, než – jak tomu bylo v 19. století – pro celý výběžek včetně sídel Rumburk a Varnsdorf. Posledně jmenované město bylo označováno za *Malý Manchester* (textil), pro Rumburk se pak vžilo označení *Malá Paříž* patrně z důvodu většího počtu zábavních podniků. Ve stejné době se město Mikulášovice stává centrem výroby umělých květin (podobně jako dnes saská Sebnice/Sebnitz) a hlavně nožů (firma Mikov,



Obrázek 3 - firma Mikov, Mikulášovice, foto: autor, 20. 3. 2022

kteří zde funguje dodnes). S rozvojem průmyslu vzrůstala také nutnost připojit výběžek na železniční spojení. V roce 1869 přijel první vlak do Rumburka po trati vedoucí z České Lípy, ve

stejném roce i vlak z Děčína.

Během druhé světové války byl výběžek po uzavření Mnichovské dohody vyklizen a obsadila ho německá armáda. Adolf Hitler navštívil Šluknov již 6. října 1938, většina Čechů i Židů byla vyhnána a továrny přešly na válečnou výrobu. 8. a 9. května 1945 byl výběžek osvobozen polskými a ukrajinskými jednotkami. Po válce docházelo k divokým odsunům německého obyvatelstva, řádný odsun byl pak dokončen v říjnu 1946 (*volně dle Melichar, 2008*).

Krátce je důležité zmínit na příkladu konkrétního sídla demografické změny po 2. světové válce. Město Mikulášovice, kromě Šluknova další centrum naší zájmové oblasti, bylo ještě v polovině 30. let 20. století prosperujícím sídlem s více než 6000 obyvateli a takřka tisícovkou domů. Odsun německého obyvatelstva znamenal pro město katastrofu. V roce 1950 zde žije už jen méně než 3000 lidí, je zde o více než 300 domů méně. Snaha o dosídlení se stejně jako jinde nepovedla, počet obyvatel klesá až do roku 2011, kdy dosáhl nejnižší úrovně 2067. Od té doby počet narostl na maximálních 2189 v roce 2019, v současné době ale město zaznamenává další pokles. Podobné trendy vykazuje většina měst a obcí výběžku.

Po roce 1948 probíhala konfiskace majetku stejně, jako v ostatních částech Československa. Rozdílem bylo snad jen to, že zemědělská družstva se zde nedokázala udržet a byla sloučena se státními podniky. Cílené znovuosídlení výběžku nemělo patřičné dopady a dochází k výraznému úpadku i v souvislosti s tím, že sousední NDR nebyla tou dobou spřátelenou zemí. Zlikvidovány tak byly hraniční obce Fukov i Zadní Doubice, první hraniční přechod zde byl otevřen až roku 1967. Do té doby byla izolace Šluknovského výběžku tedy znásobena. Srpen 1968 byl ve znamení vpádu sovětských vojsk, která přijela přes Lobendavu.

Po roce 1989 se rozvíjela občanská společnost, bylo založeno Občanské fórum i Sdružení pro rozvoj Šluknovska, oblast se stala součástí Euroregionu Nisa, který zde těsně sousedí i s Euroregionem Labe (*volně dle Melichar, 2008*).

2.2 Změny v dopravě v posledních 15 letech jako příklad pozitivních změn ve zkoumané oblasti

V předchozích kapitolách bylo již zmíněno, že periferialita Šluknovského výběžku pramení také ze složité dopravní dostupnosti. Ve zkoumaném území se nachází jen jedna komunikace 1. třídy I/9. I když je Ústeckým krajem (2013) považována za „nejvýznamnější mezinárodní komunikaci do EU na severovýchodě ÚK“, je kapacitně nedostatečná zejména pro nákladní dopravu. Jediný hraniční přechod nadregionálního významu je v Rumburku. Ostatní komunikace

jsou druhé a třetí třídy. K postupným změnám ale dochází. V roce 2012 byla rekonstruována silnice II/267 vedoucí severojižním směrem od Lobendavy do Dolní Poustevny. V roce 2014 byla realizována rekonstrukce silnice Rumburk – Šluknov a Varnsdorf – Krásná Lípa. V roce 2021 byla dokončena rekonstrukce komunikace II/265 z Krásné Lípy do Velkého Šenova v hodnotě 250 milionů Kč. Výraznějších změn v posledních letech doznala železniční doprava. Ve zkoumaném území se nachází 18 obcí a 14 železničních stanic (*idos.cz*). Hlavním železničním spojením do vnitrozemí ČR je stále trať



Obrázek 4 - Silnice II/267 v okolí obce Lobendava, foto: autor, 20. 3. 2022

081 z Rumburka přes stanici Jedlová do Nového Boru (080) nebo na Děčín (081). Do krajského centra Liberce je pak železniční doprava zajišťována po trati 085 přes Varnsdorf a německou Žitavu. Koncem roku 2013 k uvedeným železnicím přibyla obnovená železnice číslo 083, která spojuje Rumburk a Děčín přes hraniční sídlo Dolní Poustevna, německou Sebnici a Bad Schandau. Úsek dlouhý zhruba 600 m se podařilo obnovit takřka po 70 letech. Obnova stála



Obrázek 5 - Obnovený úsek D. Poustevna - Sebnitz, foto: autor, 20. 3. 2022

neuvěřitelných 90 milionů korun, nicméně cestu ze západní části Šluknovského výběžku do Děčína zkrátila na 64 minut oproti původním 127 minutám přes Rumburk. V roce 2020 navíc započala rekonstrukce trati mezi Velkým Šenovem a Rumburkem na rychlost 90 km/h, která má zajistit rychlejší a pravidelnější spojení mezi výběžkem a krajským městem Liberec (*zdopravy.cz*, 2020). V roce 2021 bylo v nabídce Českých drah přímé turistické spojení mezi Mikulášovicemi a

Libercem a dokonce i Prahou (*Děčínský deník*, 2021). Zatím bohužel jen o víkendech od května do září. Součástí praktické části je i výzkum toho, jak změny v dopravě hodnotí místní obyvatelé.

II. Praktická část

Praktická část závěrečné práce je rozdělena na dvě kapitoly. První se věnuje krátkému výzkumu subjektivního vnímání regionu jeho obyvateli. Výsledkem je zpracování krátké SWOT analýzy aktuálních pocitů obyvatelstva a zaznamenání přetrvávajících problémů a pozitivních změn v roce 2022. Druhá kapitola praktické části je zaměřena na konkrétní středoškolskou výuku geografie, konkrétně na téma Geografie znevýhodnění. Dvě modelové hodiny zahrnují kromě prezentace také metodický pokyn a zpětnou vazbu při realizované výuce na Gymnáziu Děčín v červnu 2021.

3. Metodika výzkumu

Výzkumný problém práce vychází z mých zkušeností získávaných v posledních 10 letech v oblasti Šluknovského výběžku, a jeho soustavným studiem. Domnívám se, že obyvatelé zkoumané oblasti nahlíží na problematiku svého domova odlišně, než na ni nahlíží mnohé výzkumné práce. Tato skutečnost si rozhodně neodporuje z mnoha různých důvodů. Mezi ně patří zejména tvrdá data, ze kterých vychází sociologické, geografické i jiné výzkumy. Ta totiž dokládají, že se oblast potýká s mnoha problémy v různých oblastech. Jedná se například o míru nezaměstnanosti, nižší průměrné mzdy, problematickou dopravní dostupnost některých částí Šluknovského výběžku, sociální i demografické problémy. Samotní obyvatelé oblasti však tyto záležitosti vnímají jinak a ve výsledcích výzkumu si ukážeme, že některé skutečnosti, které studie považují za deficitní, problematické nebo vyloženě poukazující na periferiální oblast, vnímají sami obyvatelé spíše jako pozitivní, silnější stránky nebo alespoň je vnímají neutrálně. Zásadní rozdíl hraje to, zda v regionu žijí od narození nebo se do něho dobrovolně přistěhovali.

Cílem výzkumu na vzorku cca. 150 obyvatel Šluknovského výběžku bylo zjistit, co konkrétně považují za silné a slabé stránky regionu jeho obyvatelé v následující struktuře: bydlení, životní prostředí, hluk, infrastruktura, občanská vybavenost, školství a volný čas, dopravní dostupnost, řízení obcí a zaměstnanost. Další část výzkumu se týká periferiality oblasti – otázka zní, jestli si místní obyvatelé uvědomují skutečnost, že jejich domov je vnímán většinovou společností ČR jako oblast periferní, a co to pro ně znamená. Dotazník čítá také dotazy na výhody a nevýhody života mimo jádrovou či centrální oblast. Druhá část je pak věnována možným příležitostem, které oblast má, případně bude mít do budoucna (blízkost národního parku, čisté ovzduší, napojení a kontakty se SRN). Vzhledem k tomu, že v posledních letech se výrazně investovalo zejména do dopravní dostupnosti, zrychlení tratí a napojení na německé dráhy prostřednictvím spojení tratí Dolní Poustevna – Sebnitz směrem na Děčín, vybrané otázky se

týkají i této problematiky. Aby byla SWOT analýza kompletní, součástí výzkumu byly i dotazy na možné hrozby, které mohou mít nebo již mají negativní vliv na rozvoj regionu.

K realizaci výzkumné části bylo zvoleno dotazníkové kvantitativní šetření vytvořené autorem práce, které obsahovalo 14 otázek rozdělených do 2 částí. Celý dotazník byl přizpůsoben široké společenské vrstvě, všem věkovým kategoriím tak, aby bylo snadné mu porozumět a v otázkách se dobře orientovat. První část se zaměřuje na silné a slabé stránky regionu, následně příležitosti (výhody a nevýhody života v regionu), krátká část je věnována dopravě, která prošla jistou mírou revitalizace v posledních 15 letech, závěr je věnován příležitostem.

Sběr dat probíhal od 20. 2. do 31. 3. 2022 mezi obyvateli západní části Šluknovského výběžku omezeného obcemi Šluknov, Velký Šenov, Mikulášovice, Dolní Poustevna, Lipová, Lobendava. Pomoc při sběru dat poskytli jednotliví starostové a starostky obcí a měst a také bylo využito profilů na sociálních sítích, které se daným obcím věnují. Zhruba 50 dotazníků bylo také zasláno v tištěné podobě a byly distribuovány prostřednictvím samosprávy do města Mikulášovice mezi věkovou kategorií 65+, které mají omezený přístup na internet. Získané výsledky kvantitativního šetření byly následně analyzovány v koláčových grafech, kde byla četnost odpovědí převedena na procenta.

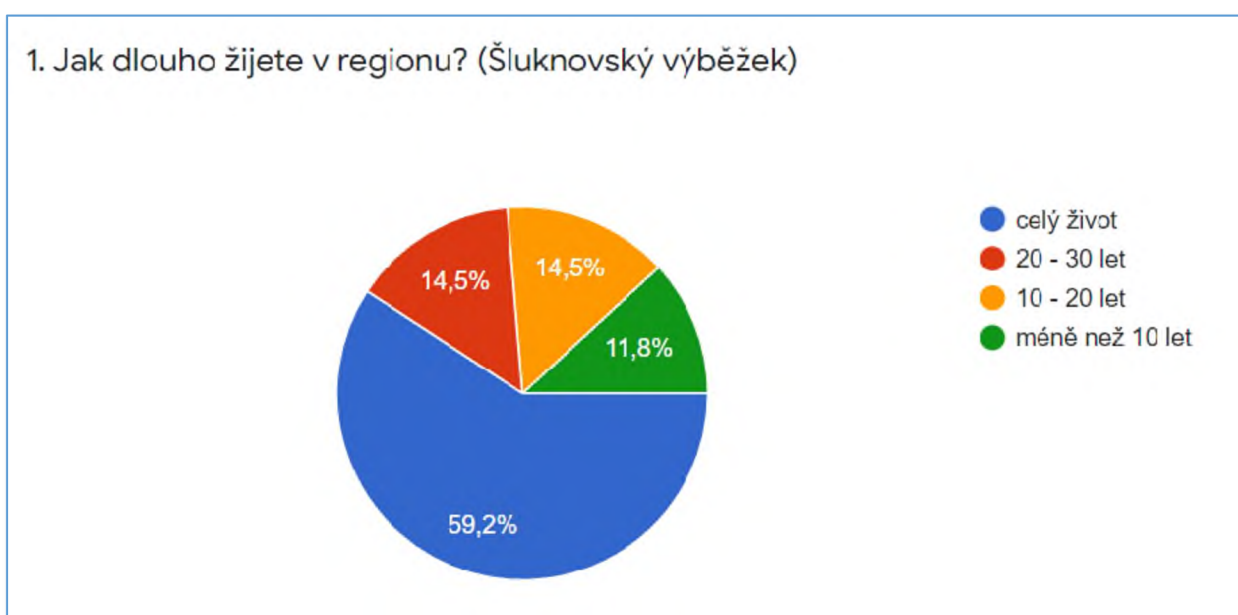
4. Výsledky výzkumu

V této kapitole podrobně analyzuji dotazníkové kvantitativní šetření. Výzkumný dotazník obsahoval celkem 14 otázek členěných do dvou oblastí. Jelikož se jednalo o výzkumné šetření, získané odpovědi jsem shrnul podle četnosti jejich výskytu, převedl na procenta a zobrazil v koláčových grafech.

Výzkumný soubor zahrnoval obce Mikulášovice, Lipová, Šluknov, Dolní Poustevna, Velký Šenov a Vilémov. Obyvatelé oblasti byli osloveni prostřednictvím sociálních sítí, odkaz na dotazníkové šetření byl zaslán všem starostům a starostkám, 30 dotazníků určených zejména starší věkové kategorii bylo zasláno po dohodě starostce Ing. Trojanové do Mikulášovic, která byla z místních představitelů obcí nejaktivnější. Návratnost dotazníku byla velmi pomalá, jelikož v průběhu šetření došlo k ruské invazi na Ukrajinu a ve všech obcích začaly probíhat benefiční a humanitární aktivity. V té době jsem distribuci dotazníku na 10 dní přerušil. Je pravděpodobné, že i tato skutečnost měla na počet respondentů výzkumu vliv, jelikož podobné šetření se v té době zdálo velmi malicherné. Během jednoho měsíce odpovědělo 149 osob, z nichž převážná většina (53,9%) pocházela z města Mikulášovice, nejvíce četná pak byla ještě Dolní Poustevna (14,5%).

Podle mého subjektivního názoru hraje ve vnímání života v Českém Nizozemí zásadní roli skutečnost, jak dlouho zde obyvatelé žijí, zda si život v tomto regionu vybrali dobrovolně po zkušenosti z jiných oblastí České republiky nebo jestli zde žijí od narození. Druhým nejdůležitějším atributem je pak jejich věk. Předpokládám, že mladší obyvatelé, kteří se zde narodili, jsou vzhledem k omezeným možnostem periferie více kritičtí než obyvatelé, kteří se zde narodili a zažili poměrně úspěšnou éru regionu s rozvinutým průmyslem a dostatečnou nabídkou pracovních míst.

První otázka tedy směřovala k tomu, jak obyvatelé v regionu žijí:

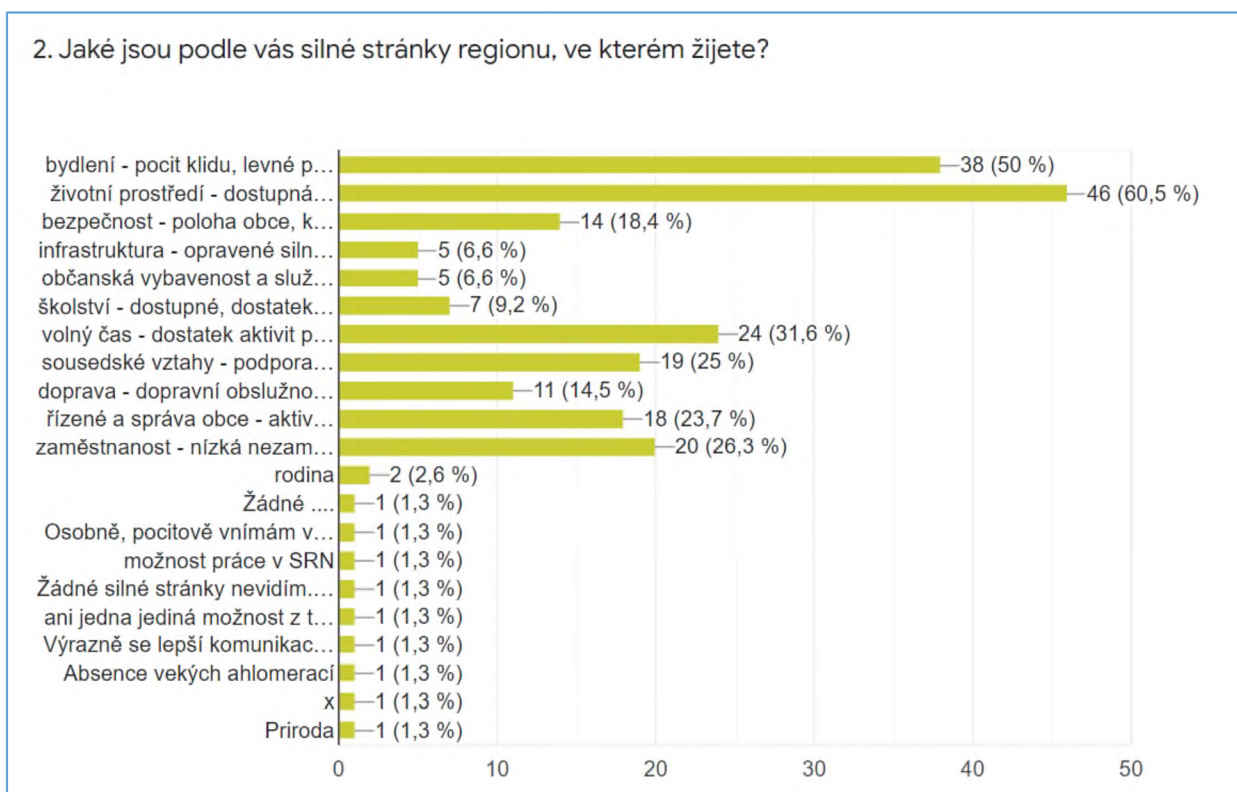


Obrázek 6 - Graf 1: struktura odpovědi na otázku Jak dlouho žijete v regionu?, zdroj: autor

Z koláčového *Grafu 1* je patrné, že většina respondentů zde žije celý svůj život, kontrastně proti tomu zhruba 12% respondentů obývá tuto oblast méně než 10 let. Dle serveru *místopisy.cz* se například do Mikulášovic v letech 2017 – 2019 obyvatelé stěhovali, od roku 2020 je opět přírůstek záporný (což může souviset i s covidovou pandemií a ztrátou pracovních míst). V případě města Šluknov dochází od roku 2019 k nárůstu počtu obyvatel, ročně řádově o desítky. Žádná další zkoumaná obec tento trend nevykazuje. Z dalšího šetření pak plyne, že čím kratší dobu zde obyvatelé žijí, tím je jejich pohled na danou oblast méně kritický, smířlivější.

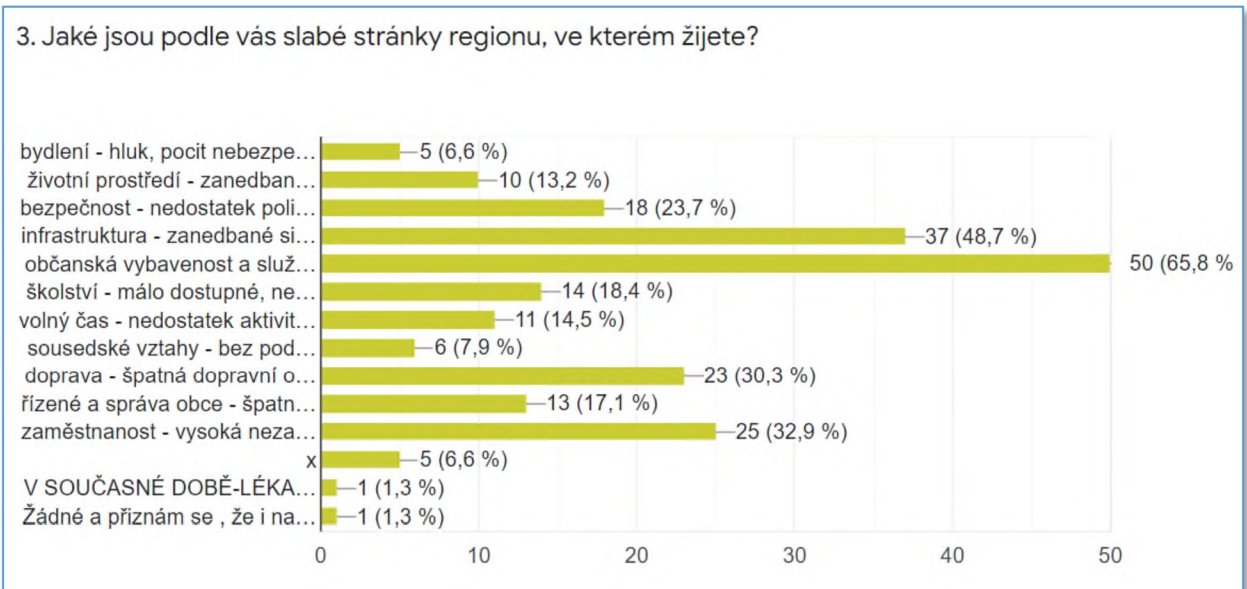
Respondenti se v další části dotazníku vyjadřovali k silným stránkám regionu. Zde mohli samozřejmě zaškrtnout více možností. Je zřejmé, že mezi nimi jasně převládá názor, že silnou stránkou regionu je *životní prostředí* (dostupná příroda, dostatek zeleně) 60%, dále pak *bydlení* (pocit klidu, dostupnost) 50%, *dostatek volného času* 32%. Velmi kontroverzní je pak časté

uvedení silné stránky *zaměstnanost* 26%, která prakticky ve stejném procentu figuruje i u slabých stránkách. Tuto skutečnost lze interpretovat tak, že možnosti tu jsou, nicméně pro jistou část populace se zřejmě neadekvátně finančně ohodnocená pracovní místa rovnají žádným pracovním místům. Mezi další často uváděné silné stránky je také *bezpečnost, dobré sousedské vztahy a řízení a správa obcí*.



Obrázek 7 - Graf 2: struktura odpovědí na otázku *Jaké jsou podle vás silné stránky regionu, ve kterém žijete?*, zdroj: autor

Jak je již patrné z *Grafu 2*, nejslabším článkem je v regionu *občanská vybavenost*. Jako silnou stránku ji uvedlo jen 5 respondentů, naopak jako slabou stránku ji uvádí každý třetí obyvatel. I přesto, že v teoretické části 2.2 uvádím konkrétní investice do *infrastruktury*, opomímám zde investice do zavádění kanalizace, investice do bezpečnosti chodců atp. Zde je pak patrné, že obyvatelé obcí tuto položku považují za důležitou a velmi problematickou, jelikož 38% uvádí *infrastrukturu* jako slabou stránku regionu. Mezi další často uváděné slabé stránky je *vysoká nezaměstnanost, špatná dopravní obslužnost, ale i bezpečnost a kriminalita*, která patrně souvisí zejména se skutečností, že v oblasti se vyskytuje hned několik vyloučených lokalit. Data serveru *socialnizaclenovani.cz* (2009) dokonce uvádí, že na nedostatek pracovních míst si stěžuje až 99% respondentů z regionu, na existenci sociálně vyloučených lokalit pak 89%.



Obrázek 8 - Graf 3: struktura odpovědí na otázku Jaké jsou podle vás slabé stránky regionu, ve kterém žijete?, zdroj: autor

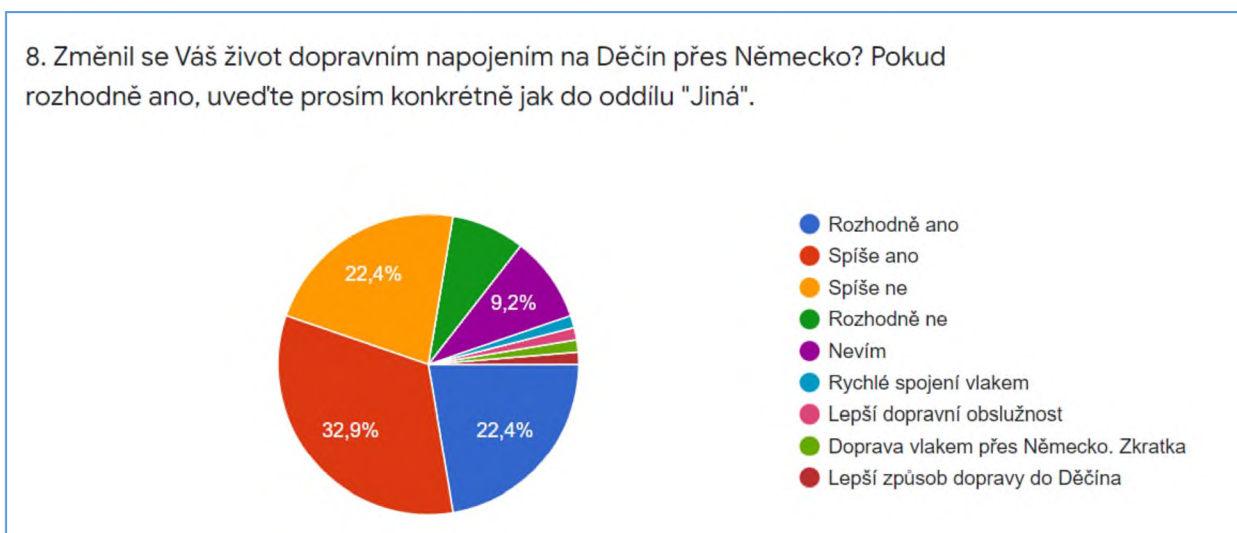
Další otázky pak směřovaly k tomu, jaké *výhody* a *nevýhody* život v regionu má. Mezi *výhodami* jednoznačně převládá odpověď, která souvisí s *blízkostí k přírodě* (příroda, lesy, Národní park, klid atp.), druhá nejčtenější je pak *blízkost k sousednímu Německu*, které vzhledem k nabídce pracovních míst a vyššímu finančnímu ohodnocení míru periferiality částečně zmírňuje. Velmi častá je však i odpověď, že oblast žádné výhody rozhodně nemá. Platí, že lidé, kteří zde žijí kratší dobu (do 10 let, 10 – 20 let) častěji uvádí nějakou výhodu (dle mého subjektivního odhadu důvod, proč se do oblasti stěhují), než obyvatelé, kteří patří do mladší věkové kategorie (16 – 45 let) a žijí zde celý život.

Nevýhody jsou pak o mnoho různorodější. Dotazníkového šetření se zúčastnilo takřka 60% obyvatel, kteří zde žijí celý život, z hlediska věku převládali navíc obyvatelé kategorie 45-65 let a 65+. Právě ti jsou více kritičtí a velmi často uváděnou nevýhodou je špatně dostupná *zdravotní péče, nedostatek lékařů i lékáren*. Dalším problémem jsou možnosti využití volného času – *chybějící hřiště na specifické sporty, nedostatek kulturního vyžití, špatná dopravní dostupnost, nezaměstnanost a nedostatečně finančně ohodnocená pracovní místa*. Bohužel i v roce 2022 zůstává obyvatelstvo velmi kritické k problematice *sociálního vyloučení* a s tím související *kvalitou vzdělávání* na základních školách.

Z často uváděných nevýhod vychází názory na to, co by region mohlo posílit. Opakují se zde bohužel položky, které již ve své diplomové práci uvádí Řípa (2012) – *dostatek pracovních míst, dobře finančně ohodnocená pracovní místa, rozvoj a podpora cestovního ruchu, investice do vzdělávání, pomoc od státu pro podnikatele, přilákání schopných lidí, dostupnost služeb*. Je

patrné, že obyvatelé situaci regionu vnímají stále velmi kriticky. Mezi hrozby regionu patří *nezaměstnanost, sociálně slabí obyvatelé regionu, odliv mladých lidí, stárnutí obyvatelstva*, mezi často uváděné hrozby patří také *cizinci a imigranti*. Dle Ředitelství služby cizinecké policie MV ČR (2020) však okres Děčín vykazuje z Ústeckého kraje nejnižší počet cizinců, v souhrnném počtu necelých 4000 osob, přičemž děčínský okres má necelých 130.000 obyvatel. Jedná se tedy o méně než 3% populace.

Mezi oblastmi, které se stát skutečně snaží zlepšit, patří bezesporu *dopravní dostupnost*. Jak uvádím v kapitole 2.2, mnoho komunikací prošlo rekonstrukcí, tratě se zrychlují a stávají bezpečnějšími. Proto jedna z otázek dotazníkového šetření mířila právě na tuto skutečnost. Více než 50% respondentů uvádí, že jejich život *zlepšilo napojení regionu na Děčín přes německé město Sebnitz*, kolem 30% tato změna žádný benefit nepřinesla.

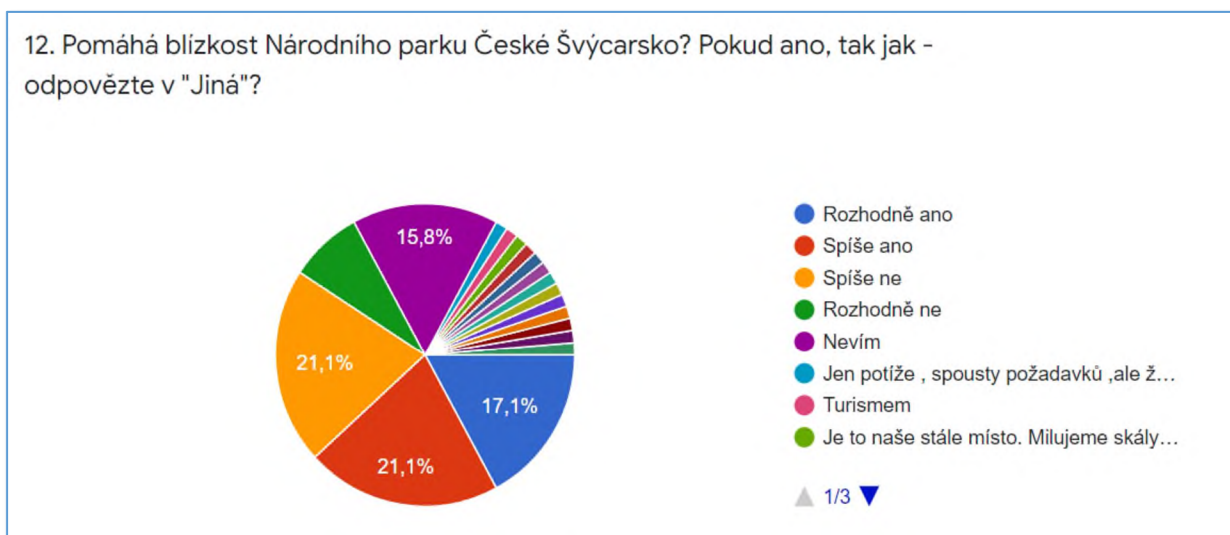


Obrázek 9 - Graf 4: struktura odpovědí na otázku *Změnil se Váš život dopravním napojením na Děčín před Německo?*, zdroj: autor

Pro dokreslení situace v dopravě, která jako jedna z mála položek vykazuje jisté změny oproti situaci před 10 lety, uvádím, že většina respondentů současnou rekonstrukci tratí směr Rumburk a Liberec *vůbec nezaznamenala, vlak nevyužívá nebo daným směrem nejezdí*. V tomto bodě můžeme připomenout studii *Krajského úřadu Ústeckého kraje (2017)*, kdy bylo zjištěno, že pouze 14% obyvatel z našich zájmových obcí jezdí za prací ve směru na Rumburk a Varnsdorf. Zrychlení dopravy v tomto směru, jak uvádím v kapitole 2.2, tedy není pro místní obyvatelstvo prioritou, i když někteří to vnímají jako pozitivní změnu směrem k rozvoji cestovního ruchu.

Subjektivně vnímám, že blízkost Národního parku České Švýcarsko může být posilujícím

prvkem regionu. V létě 2021 se v oficiálním médiu *Zpravodaj Českého Švýcarska (2021)* objevuje i přiléhající region České Nizozemí, včetně reportáže z města Mikulášovice. Turistikou již značně zasažené obce Českého Švýcarska tak do budoucna mohou být pro některé návštěvníky příliš exponované a jistou nadějí regionu Šluknovska tak může dávat právě blízkost Národního parku. Graf 5 ukazuje, jak tuto skutečnost vnímají sami obyvatelé:

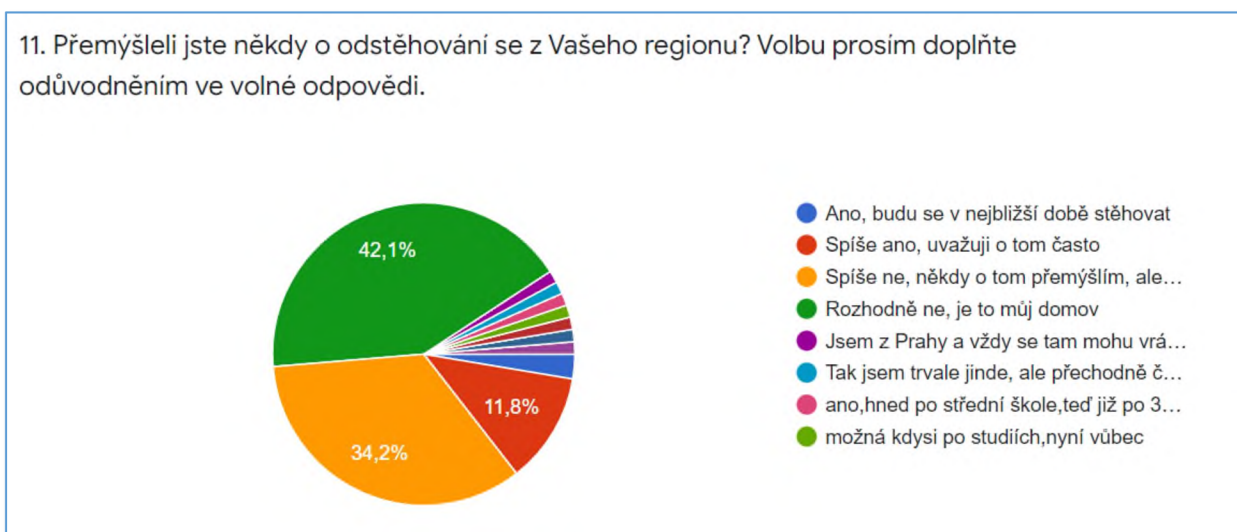


Obrázek 10 - Graf 5: struktura odpovědí na otázku Pomáhá blízkost Národního parku České Švýcarsko?, zdroj: autor

Bohužel výsledky odporují sdělením v předchozích otázkách. Obyvatelé by byli na jedné straně rádi, kdyby odtud mladí neodcházeli, kdyby zde byly vyšší platy, nižší nezaměstnanost, ale pouze 38% respondentů vnímá blízkost NP jako pomoc rozvoji jejich regionu. Naopak 30% respondentů uvádí, že blízkost parku oblasti nijak nepomáhá a dokonce uvádí, že turismus se na místní přírodě projevuje negativně. Opomíjí zde benefit v podobě rozvoje podnikání a vytvoření pracovních míst. V otázce, která se týkala možných příležitostí a posilujících prvků regionu, dokonce žádný z respondentů tuto variantu sám nevedl.

Závěrečná otázka průzkumu *Přemýšleli jste někdy o odstěhování se z Vašeho regionu?* velmi kontrastuje s ostatními částmi dotazníku, nicméně je pochopitelná zejména v kontextu struktury respondentů, z nichž většina v oblasti Šluknovska žije celý život a je spíše věkově starší. 76,3% uvedlo, že se z regionu *rozhodně nechce odstěhovat* nebo o *odstěhování občas přemýšlí, ale nemá ho v plánu*. Pouze necelých 12% o odstěhování přemýšlí často, většina těchto obyvatel je z obce Mikulášovice a ve věku do 45 let. Necelá 3% obyvatel se budou v nejbližší době stěhovat mimo region, v dotazníku se objevují i odpovědi, které souvisí zřejmě s pandemií covidu. Necelých 7% obyvatel zde žije spíše přechodně, nicméně má možnost se vrátit do většího města,

kde vlastní nějakou nemovitost. Při podrobném nastudování detailních odpovědí tyto obyvatelé vykazují nejvyšší míru spokojenosti s tímto regionem, jako největší benefit uvádí přírodu a klid a nezaměstnanost ani dopravní dostupnost nepovažují za problém.



Obrázek 11 - Graf 6: struktura odpovědí na otázku Přemýšleli jste někdy o odstěhování se z Vašeho regionu?, zdroj: autor

Kompletní odpovědi dotazníkového šetření jsou dohledatelné na https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdbAObL2LTciornSufRQ3HnsL91Awh69hleXb5I5RcRNf78-w/viewform?usp=sf_link.

5. Použití v praxi

Poznatky z výše uvedeného výzkumu jsou podkladem pro vytvoření modelových vyučovacích hodin geografie na střední škole. Vzhledem k tomu, že konkrétní téma periferních oblastí ČR je ve středoškolském vzdělávání spíše okrajovou záležitostí nebo součástí jiného obecnějšího tématu, pokusil jsem se výsledky výzkumu převést do praxe tak, aby měly přesah a bylo z nich možné zobecňovat v jiných bodech ŠVP. Rozhodl jsem se, že danou problematiku pojmu nejen jako výuku o konkrétní periferní oblasti ČR, ale větší část praktické činnosti bude zaměřena na problém znevýhodnění, které periferiálníitu způsobuje. Získané znalosti a dovednosti jsou tak následně studenti schopni aplikovat i na jiné oblasti ČR nebo světa.

5.1 Modelové vyučovací hodiny na téma Geografie znevýhodněných regionů a reflexe použití v praxi

Na základě získaných poznatků o periferiích jsem vytypoval několik základních pojmů. V první řadě všechny periferie vykazují jistou míru *znevýhodnění*. V souvislosti s konkrétním regionem je znevýhodnění možné analyzovat v následující struktuře: *a) jaká je míra znevýhodnění, b) je znevýhodnění fyzickogeografické nebo socioekonomické, c) je region znevýhodněn v měřítku lokálním, regionálním nebo i globálním?* Z této struktury vyplývá, že studenti potřebují čas na to, aby si tyto charakteristiky znevýhodnění uvědomili. Proto pro **1. modelovou hodinu** a 1. slide zvolil mapový obrazový materiál, jehož cílem je vnímat možnou míru, typ i měřítko znevýhodnění:

Znevýhodnění

- Dle přiložených obrázků nejprve přemýšlejte, v jakém slova smyslu můžeme chápat pojem „znevýhodnění“ v geografii

The image contains three maps illustrating regional disadvantage in the Czech Republic. The left map shows the Šluknovsko region with various sub-regions. The middle map shows a thematic map of the Czech Republic with red and orange areas indicating disadvantage. The right map shows the road network in the Czech Republic with two large orange circles highlighting specific areas.

Obrázek 12: Znevýhodnění: za pomoci různých map ČR studenti mohou přemýšlet, v čem spatřují možná znevýhodnění, zdroj: autor pro Gymnázium Děčín

Z praxe vyplynulo, že studenti nejjasněji vnímají *znevýhodnění* v souvislosti s obrázkem zcela vpravo – *Dálnice ČR*. V něm je totiž deficit jednoznačně zachycen prostřednictvím kruhového vyznačení. Druhým nejsrozumitelnější byla pak *mapa exekucí* nahoře uprostřed, kdy v 3. ročníku jsou studenti již schopni implicitně vnímat tematickou mapu vytvořenou prostřednictvím metody kartogramu, kdy červenou barvu automaticky přiřazují k negativnímu jevu. V tomto případě tedy oblasti s nejvyšší mírou exekucí v populačním vzorku. Mnohem hůře se pak vyrovnávali s *mapou přístupnosti pro handikepované* a s výřezem *mapy Šluknovska*. Zde je nutno upřesnit, že u obou posledně zmiňovaných map chybí kontext vyššího administrativního celku, což mohlo omezit


jejich schopnost obrázku rozumět.

Po první aktivitě lze přejít na praktickou činnost. Studenti si již uvědomují, co je to znevýhodnění a v 3. ročníku jsou bezesporu schopni analyzovat, které deficity mohou znevýhodněné regiony mít. Proto jsem jako druhý slide zvolil doplňovací cvičení, jehož jednotlivé části kopírují výše uvedenou strukturu znevýhodnění:

Jak chápete pojem „znevýhodnění“?

- 1. v rámci **reliéfu/krajiny**
- 2. v rámci **dopravní dostupnosti**
- 3. **sociální** znevýhodnění
- 4. v rámci **přístupnosti** míst (handikepovaní)
- 5. dle **míry a úrovně** znevýhodnění

- Může být geografické znevýhodnění někdy **výhodou**?
Kdy, pro koho, proč?



LOCAL

REGIONAL

GLOBAL

Obrázek 13: Jak chápete pojem „znevýhodnění“: doplňovací cvičení, studenti doplní, co může být znevýhodnění v rámci uvedeného členění, zdroj: autor pro Gymnázium Děčín

Důležitým aspektem v Obrázku 7 je poslední otázka. Zde se už dostáváme do další úrovně, kdy je studentům nabídnuta i další možnost k debatě. K této otázce se pak hodí i doplňující otázky, které může klást učitel: *Za jakých podmínek se může znevýhodnění stát výhodou? Bude to výhoda pro všechny? Pro koho ano, pro koho ne?* Zde se můžeme odkázat i na výzkum v kapitole 3, ze kterého vyplývá, že periferialita může být výhodou například pro populaci, které v periferním regionu nežije od narození (tedy život v znevýhodněném regionu byl jejich osobním rozhodnutím). Ti vykazují vyšší míru tolerance k regionu, častěji uvádí pozitivní stránky a většinou vnímají s nadhledem i možnosti k jeho rozvoji.

Učitel následně může využít krátkého času na mimořádnou frontální výuku a poznatky z prvních 2 slidů shrnout v zápise rozdělení na přirozené a umělé znevýhodnění regionu:

Znevýhodnění (geografie) - zápis

charakterizováno deficitem určitého jevu, místo zbavené výhod v různých oblastech

1. Přirozeně znevýhodněné – za horami, území chráněné zákonem, území s nevýhodnými podnebnými podmínkami, území s deficitem srážek, nedostatek orné půdy atp.

2. Uměle znevýhodněné – bez významných liniových dopravních staveb, s deficitem bytové zástavby (rozprodej obecních bytů), s omezenou dopravní dostupností, nedostatek pracovních míst (omezení těžby, restrukturalizace průmyslu), hranice států, s deficitem kvalitní infrastruktury pro hendikepované osoby

Obrázek 14: Znevýhodnění (geografie) – zápis: stručný zápis, který shrnuje poznatky získané v prvních dvou aktivitách, zdroj: autor pro Gymnázium Děčín

V další části pak můžeme přejít již ke konkrétním periferním regionům ČR, jelikož získané znalosti už studenti mohou využít v praktickém cvičení:

Geografie znevýhodnění – reliéf a krajina ČR

- Čísly 1 až 6 jsou v mapě jsou označeny oblasti, kterou mohou být znevýhodněny. V čem může spočívat jejich znevýhodnění – jde jen o reliéf nebo i o něco jiného?



Obrázek 15: Geografie znevýhodnění – reliéf a krajina ČR: praktické cvičení k tématu, zdroj: autor pro Gymnázium Děčín

Studenti potřebují neustálou zpětnou vazbu, proto další slide nabízí řešení a následuje zápis – i v zápisu dané látky je dobré studenty dále aktivizovat – nechat jim záměrně jednu část, kterou si musí sami doplnit. Je důležité ji ale na závěr také zkontrolovat (viz Ašsko). Delší diskuse může probíhat u regionu, který je geograficky nejbližší škole, ve které výuka probíhá (v našem případě Šluknovsko):

Geografie znevýhodnění – řešení

- 1 – Šluknovský výběžek – výběžek do SRN, oddělen pásmem Lužických hor a NP České Švýcarsko, 2 – Frýdlantský výběžek, oddělen masívem Jizerských hor, jiné podnebné i vodní poměry než Liberecko, problémy s dolem Turów... 3 – 6 doplňte

Geografie znevýhodnění – reliéf - zápis

- **Výběžky – Šluknovský, Frýdlantský** - znevýhodnění z FG důvodů - Lužické hory, NP České Švýcarsko, Jizerské hory = ztížená dostupnost, chybí **kvalitní** dopravní spojení, zaměstnanost
- **Jesenicko** - hradba pohoří Jeseník, Králický Sněžník, oblast „za horami“, odděleno od centrálních oblastí Olomouckého kraje
- **Nizký Jeseník** - horské pásmo, chladné delší zimy = zhoršená dostupnost → sociální problémy – Budišov nad Budišovkou, Mor. Beroun)
- **Novohradské hory** - hory na okraji státu, zapomenutá oblast, omezená dostupnost
- **Ašsko**doplňte sami

Obrázek 16: Geografie znevýhodnění – řešení a zápis, zdroj: autor pro Gymnázium Děčín

Z praktického využití uvedené vyučovací hodiny v květnu 2021 je zřejmé, že výše popsané aktivity vystačí na 45 minut. Proto následuje **2. vyučovací hodina** ve stejném rozsahu,

kteřá se zabývá konkrétní problematikou *doprava, sociálního znevýhodnění* a pro zvýšení sociálního vnímání studentů jsem zařadil také problematiku *znevýhodnění v oblasti hendikepovaných osob*. Komentář je v této části uveden pod jednotlivými slidy.

Geografie znevýhodnění – doprava

- Dopravní stavby zmírňují znevýhodnění. Dokonce i v přirozeně periferních oblastech. **Proč?**
- Přemýšlejte:** Shodují se fyzicko-geograficky znevýhodněné oblasti s těmi, kterým chybí dopravní infrastruktura (dálnice, železniční koridory)? Proč ano/ne?

Dálnice v České republice

Motorways in the Czech Republic
Autobahnen in Tschechien

ceskedalnice.cz

Dálnice (Motorways) / Autobahn
 - Vytváří (Planned) / Planung
 - Ve stavbě (Under Construction) / Im Bau
 - V provozu (Completed) / In Betrieb

Státní úřad pro územní plánování
15. 12. 2010
15. 12. 2010
15. 12. 2010

Železniční koridory v Česku

Dokončeno
 Ve výstavbě
 Připravuje se

Obrázek 17: Geografie znevýhodnění – doprava: téma doprava zvoleno proto, že vykazuje v periferních regionech velkou míru znevýhodnění, zdroj: autor pro Gymnázium Děčín

Geografie znevýhodnění – doprava - zápis

- Kvalitní **infrastruktura** a dobrá dopravní **dostupnost** má vliv na rozvoj regionu → zkracují se dojezdové vzdálenosti → lidé si mohou hledat práci ve větší vzdálenosti a nemusí tak měnit místo bydliště → vydělané peníze dále investují ve svém regionu, který se tím pádem rozvíjí (služby, zvýšení cen nemovitostí)
- V ČR stále chybí až **800 km dálnic** (propojení Jihočeského kraje, „severní cesta“ Hradec Králové – Brno, propojení Praha – Karlovy Vary, severní obchvat Prahy)
- Vysokorychlostní železnice** chybí zcela, výstavba je plánována Dresden – Ústí nad Labem – Praha, Praha – Brno a další

Obrázek 18: Geografie znevýhodnění – doprava: vybrané téma k zápisu - zkvalitnění dopravy jako prostředek pro zmírnění periferiality, zdroj: autor pro Gymnázium Děčín

Geografie sociálního znevýhodnění



Zdroj: <https://www.paqresearch.cz/>

Úkol: Podívej se na mapy a přemýšlej, jestli sociální znevýhodnění souvisí s fyzickogeografickým. **Proč?**



Obrázek 19: Geografie sociálního znevýhodnění: sociální znevýhodnění je základním znakem periferií, žáci si zde uvědomí, že fyzickogeografické znevýhodnění má souvislost se sociálními i vzdělávacími problémy; mezipředmětový přesah do Základů společenských věd, zdroj: autor pro Gymnázium Děčín

Geografie sociálního znevýhodnění - zápis



- Sociální znevýhodnění je v ČR chápáno jako **překážka**, která omezuje sociální růst a zapojení jedince, skupiny či minority do společnosti.
- Roli hraje i vzdělání.
- Je vázáno na i jinak **znevýhodněné regiony** (fyzicko-geograficky, dopravně), jelikož je zde **dostupnější bydlení** (levnější než v centrech, odpovídá mu i úroveň), zároveň je zde ale **méně pracovních příležitostí** (pohraničí).
- Více o tématu nabízí například web <http://mapaexekuci.cz/> (viz. obrázek)



Obrázek 20: Geografie sociálního znevýhodnění: zápis k tématu sociální znevýhodnění, mapa exekucí opět studentům připomíná, jak periferiálnost souvisí sociálními problémy, zdroj: autor pro Gymnázium Děčín

Geografie znevýhodnění – handikepování



- Problematikou se zabývá www.geografieznevyhodneni.cz
- Se znevýhodněnými osobami by se mělo počítat při plánování výstavby měst, dopravních zařízení (nádraží, stanice), veřejných staveb



- **Úkol:** Přemýšlej o místě svého bydliště (ulice, obec) – kde by různě handikepovaní lidé měli problém? Jaký? Proč problém vznikl a dá se nějak odstranit? Na koho by ses obrátil v rámci své obce s prosbou o nápravu?

Obrázek 21: Geografie znevýhodnění – hendikepování: nadstavbové téma - aktivizace sociálního citění žáků, zdroj: autor pro Gymnázium Děčín

Shrnutí - geografie znevýhodnění



- Míra znevýhodnění souvisí s **umístěním** regionu v rámci ČR.
- Znevýhodnění se většinou **kumulují** – pokud je region znevýhodněn fyzicko-geograficky, souvisí s tím většinou i dopravní nebo sociální znevýhodnění.
- Lze vystopovat různé **úrovně i míru znevýhodnění** – v rámci ČR je znevýhodněn např. Ústecký kraj, v rámci kraje pak Šluknovský výběžek, v rámci výběžku pak části, kde došlo k devastaci průmyslových odvětví (Jiříkov, Mikulášovice). **Vyšší** znevýhodnění je na severu Čech, v **menší míře** pak v oblasti jižních hranic ČR (Dačicko, Slavonicko).
- **Znevýhodnění je možné zmírnit i odstranit:** budování dopravní infrastruktury, efektivní sociální politika, rozvoj cestovního ruchu (služeb), dotační politika EU. Příklady existují – aktuálně https://decinsky.denik.cz/zpravy_region/vlaky-na-sluknovsku-zrychli-na-jare-zacne-oprava-trati-20201120.html

Obrázek 22: Shrnutí – geografie znevýhodnění: závěrečné shrnutí slouží i jako zpětná vazba a nabízí něco navíc pro zájemce - článek z místního tisku, studenti si opět uvědomují a upevňují znalosti z první hodiny, že periferiální lze zmírnit nebo odstranit správnými kroky, zdroj: autor pro Gymnázium Děčín

5.2 Metodický pokyn k vyučovacím hodinám

Pro účely správného použití prezentace příkládám metodický pokyn, který je součástí PDF nebo PPT prezentace pro možné využití v pedagogické praxi:

Metodický pokyn, 1. část

1. zařazení do kurikula:

- RVP: Člověk a společnost - geografie – vzdělávací obsah Sociální prostředí nebo Regiony (záleží na ŠVP)
- ŠVP (Gymnázium Děčín) – Nižší gymnázium – kvarta – učivo „Regionální rozdíly ve vyspělosti zemí“
 - Vyšší gymnázium – 3. ročník – Regiony ČR
 - Vyšší gymnázium – seminář ze zeměpisu – možnost volného zařazení

2. výstupy:

- rozlišuje na územních příkladech mikroregionální, regionální, státní, makroregionální a globální geografickou dimenzi
- vymezí místní region na mapě podle zvolených kritérií, zhodnotí přírodní, hospodářské a kulturní poměry mikroregionu a jeho vazby k vyšším územním celkům a regionům, výhody a nevýhody polohy

3. kompetence k učení

- Vedeme žáky k pochopení obecných zákonitostí v krajinné sféře a k jejich aplikaci v daném regionu (místní oblasti).
- Pochopení zákonitostí, problémů, výhod/nevýhod malého regionu na periferii.

4. hodinový rozsah

- 2 – 3 vyučovací hodiny

Metodický pokyn, 2. část

Slide 3. Znevýhodnění (*viz strana 23, obrázek 12*)

- Žáci přemýšlí o tématu znevýhodnění – k čemu se vymezuje, v čem může být oblast/region/město znevýhodněno? Napovídají jim obrázky.
- Žáci pochopí, s čím vším může znevýhodnění v geografii souviset.

Slide 4. Pochopení pojmu „znevýhodnění“, fixace (*viz strana 24, obrázek 13*)

- Žáci si uvědomují měřítko pojmu znevýhodnění od místního (město, obec) po regionální (kraj, stát), můžeme zde využít mezipředmětový vztah se ZSV – téma Sociální vyloučení atp.
- Žáci si jsou vědomi toho, že pro každého může znevýhodnění znamenat něco jiného, zamyslí se i nad tím, zda-li určitá znevýhodnění nejsou výhodami
- Žáci vyplní na interaktivní tabuli nebo do sešitu

Slide 6., 7., 8. Geografie znevýhodnění – reliéf, krajina (*viz strana 25 – 25, obrázky 14 – 16*)

- Žáci nejprve přemýšlí o tom, čím jsou vyznačené oblasti jiné, jaká je tam krajina, reliéf.
- Žáci následně samostatně zpracují položky 1 – 6 viz úkoly, uvědomí si jaké znevýhodnění přináší geografické umístění na periferii atp., společná kontrola, zápis

Slide 9., 10., 11. Geografie znevýhodnění – doprava (*viz strana 27, obrázky 17 a 18*)

- Žáci si nastudují mapy a vytipují místa, kde je určitý deficit dopravních staveb, přemýšlí o tom, zda-li se místa shodují s fyzicko-geograficky znevýhodněnými regiony
- Žáci přemýšlí o tom, kudy by mohli vést dálnice a železnice tak, aby se zmírnilo znevýhodnění některých oblastí
- Práci můžeme doplnit o otázku Proč se nedaří dálnice a železnice stavět rychleji? Co tomu brání? Proč to jinde jde?

Slide 12., 13. Geografie sociálního znevýhodnění (*viz strana 28, obrázek 18 a 19*)

- Vysvětlení pojmu sociální znevýhodnění, vztah sociálního znevýhodnění a FG znevýhodnění
- Mezipředmětový vztah se ZSV – Sociální vyloučení, diskriminace atp.

Slide 14. Geografie znevýhodnění – hendikepování (*viz strana 28, obrázek 20*)

- Žáci si uvědomí znevýhodnění hendikepovaných osob a přesah do geografie – zejména souvislosti s tématem územní plánování
- Samostatná práce na téma Moje bydliště – přemýšlení o tom, co hendikepovaným osobám nevyhovuje, co je naopak funkční, které úřady tuto problematiku řeší a jestli vůbec
- Posilování vztahu a solidarity s hendikepovanými osobami v naší obci/ulici

Metodický pokyn k uvedeným modelovým vyučovacími hodinám je pouze návrhem. Každý pedagog nebo pedagožka může některá témata z uvedených slidů pojmout i jinou formou.

6. Závěr

V této práci jsem si kladl za cíl zjistit, jak se proměňuje vnímání západní části Šluknovského výběžku jeho obyvateli napříč věkovými kategoriemi i vzděláním. Na základě těchto zjištění bylo mým cílem vytvoření stručné SWOT analýzy, která nabídne pohled na situaci regionu v době silných společenských zvrátů v době covidové pandemie i současného turbulentního světového vývoje v roce 2022.

Ze zjištění, která tato práce nabízí zejména ve své Praktické části II., jasně vyplývá, že region i nadále trápí tradičními problémy, které jsou společné pro všechny periferní oblasti nejen České republiky, ale v širším měřítku i Evropy nebo světa. Nadále platí, že ekonomické problémy představované zejména nízkými platy a tím pádem i vysokou nezaměstnaností („nevyplatí se nám pracovat“), se projevují v různé míře na frustraci místního obyvatelstva hlavně nižších věkových kategorií 16 – 46 let. Patrné jsou i migrační tendence do jádrových oblastí kraje. Zájem o život v periferním regionu v současnosti láká sociálně slabší vrstvy společnosti, které zde nachází nemovitosti a nájemní bydlení cenově adekvátní jejich finančním možnostem. Tato skutečnost druhotně vede ke zhoršení kvality primárního a sekundárního vzdělávání, což prohlubuje další snahy o odstěhování se z oblasti ze strany tradičně zde žijících obyvatel („mám to tu rád, ale často uvažuji o odstěhování“, „špatná kvalita vzdělávání“).

Většina obyvatel regionu by si přála zlepšení své ekonomické situace. Někteří z nich si uvědomují, že tato změna je možná, ale může do jisté míry narušit hodnoty, pro které se v regionu rozhodli žít (klidné prostředí, krásná příroda). Uvědomují si, že blízkost Národního parku České Švýcarsko může být příležitostí, která přinese nová pracovní místa, podnikatelské možnosti a spolu s narůstajícím množstvím turistů i vyšší finanční ohodnocení jejich práce. Zejména starší generace se ale obává, že by to mohlo ohrozit jejich klidný život v tomto regionu. Obyvatelé by si přáli, aby v regionu bylo více nákupních center, ale v omezené míře si uvědomují, že jejich výstavba je ovlivněna poptávkou a kupní silou. V tomto ohledu zůstává do jisté míry problémem blízkost sousedního Německa, které nabízí nejen lepší finanční ohodnocení práce, ale také levné a pestré nákupní možnosti. Nákupy v sousedním Sasku jsou stále populární, vedou však bohužel k nedostatečné poptávce po zboží na území Šluknovska.

Během analýzy dotazníkového šetření jsem vystopoval ještě jeden trend, který možná souvisí i se situací posledních dvou let, které negativně postihla pandemie nemoci covid-19. Zhruba 7 – 8% dotazovaných uvedlo, že se v poslední době stal region jejich hlavním domovem, ale stále mají možnost trávit část roku v jiné oblasti ČR (Praha, Středočeský kraj). Tito obyvatelé, v převažující věkové kategorii do 46 let, vnímají život v regionu velmi pozitivně a dobře si uvědomují silné stránky a příležitosti oblasti pro cestovní ruch i možnosti zlepšení nabídky služeb

nebo aktivit pro trávení volného času. Věřím, že právě tato skupina obyvatel by mohla v budoucnu sehrát pro oblast zásadní roli.

I přes stručnost této práce věřím, že její výsledky jsou přínosné. Mohly by posloužit jako podklad k případnému dalšímu studiu západní části Šluknovského výběžku, který se v budoucnu může stát zajímavou turistickou destinací nejen Ústeckého kraje, ale také naší země.

7. Seznam literatury

DEMEK, Jaromír, a kolektiv. *Zeměpisný lexikon ČSR. Hory a nížiny*. Brno: Academia, 1987. 584 stran.

HALÁS, M., ŘEHÁK, S. 2008. Příspěvek k anatomii společného pohraničí České republiky a Slovenské republiky. *Geografický časopis* 60 (3), 279–298. ISSN 0016-7193.

HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P. a kol., *Vybrané teoreticko-metodologické aspekty a trendy výzkumu -periferních oblastí*. In: Novotná: *Problémy periferních oblastí*. Praha: UK, v Praze, - - Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, 2005, s. 6-24, ISBN: 80-86561-21-6

CHRISTALLER, W.: *Die zentralen Orte in Süddeutschland*. 1. vyd. Jena: Gustav Fischer, Jena, 1933.

KORČÁK, Jaromír. *Geografie obyvatelstva ve statistické syntéze*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1973, 147 stran.

MELICHAR, J. a kol. *Vlastivěda Šluknovského výběžku pro školy a veřejnost*. 1. vyd. Šluknov: Sdružení pro rozvoj Šluknovska, 2008, 250 stran.

MUSIL, J. 1988. "Nové pohledy na regeneraci našich měst a osídlení." *Územní plánování a urbanismus* 15 (2): 67-72.

MUSIL, J., MÜLLER, J. 2008. „Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze.“ *Sociologický časopis*, 2008, 44, 2, pp. 321–348.

ŘÍPA, M. *Šluknovsko jako periferie - analýza území na základě objektivního a subjektivního pohledu* [online]. Ústí nad Labem, 2012 [cit. 2022-04-10]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/a0ypf3/>. Diplomová práce. UJEP, Přírodovědecká fakulta.

QUITT, E. *Klimatické oblasti Československa*. 1. vyd. Praha: Academia, 1971, 73 stran.

VĚNTUS, R. *Venkovské periferie a dopravní obslužnost: analýza osobní železniční dopravy v České republice*. [online]. Olomouc, 2020. Dostupné z: <https://theses.cz/id/xqwa5r/>. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta.

VLČEK, V. *Vodní toky a nádrže*. 1. vyd. Praha: Academia, 1984. 316 stran.

Online dokumenty, články, webové stránky:

„*Lidé z výběžku chtějí pod Liberecký kraj. Změnu ale umožňuje jen zvláštní zákon*“, Jablonecká deník, [online]. [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <https://jablonecky.denik.cz/z-regionu/lide-z-vybezku-chteji-pod-liberec-zmenu-ale-umoznuje-jen-zvlastni-zakon.html>

„*Rumburk, malá Paříž severu*“, Tipy na výlet.cz, [online]. [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <https://www.tipynavylet.cz/tipy-na-vylet/cirkevni-pamatka/decinsko-a-luzicke-hory/rumburk-mala-pariz-na-severu/>

Šluknovský výběžek, wikipedie.cz, [online]. [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%A0luknovsk%C3%BD_v%C3%BDb%C4%9B%C5%BEek#Vodstvo

Historie Šluknova, sluknov.cz, [online]. [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <http://www.sluknov.cz/city/texts/history.htm>

Trat' ve Šluknovském výběžku zrychlí až na 90 km/h, čeká ji oprava za 321 milionů korun, www.zdopravy.cz, [online]. [cit. 2022-03-23]. Dostupné z: <https://zdopravy.cz/trat-ve-sluknovskem-vybezku-zrychli-az-na-90-km-h-ceka-ji-oprava-za-321-milionu-korun-66083/>

Na výlet až do Liberce. Turistický vlak začne jezdit po celé trase, Děčínský deník, [online]. [cit. 2022-03-25]. Dostupné z: https://decinsky.denik.cz/zpravy_region/na-vylet-az-do-liberce-

turisticky-vlak-zacne-jezdit-po-cele-trase-20210429.html

Heslo *Mikulášovice*, místopisy.cz, [online]. [cit. 2022-03-25]. Dostupné z:
<https://www.mistopisy.cz/pruvodce/obec/7255/mikulasovice/pocet-obyvatel/>

Dlouhodobý monitoring situace romských lokalit, české lokality, Šluknovsko, [online]. [cit. 2022-03-25]. Dostupné z: https://www.socialni-zaclenovani.cz/wp-content/uploads/Sluknovsko_Dlouhodoby-monitoring_GAC_2009.pdf

8. Přílohy

Přesné znění dotazníku ke kvantitativnímu šetření je k dohledání na adrese:
https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdbAObl2LTciornSufRQ3HnsL91Awh69hleXb5I5RcRNf78-w/viewform?usp=sf_link